5.1.2 Okrajšave, simboli in kratice

5.1.2.1 Okrajšave

Okrajšave nastanejo iz besed in besednih zvez, in to tako iz občno- kot lastnoimenskih. Okrajšavo največkrat naredimo iz začetne črke ali začetnih nekaj črk, lahko pa tudi katere druge kombinacije, pomembno je le, da jo zaključimo s piko, npr. *številka > št., doktor > dr., Stephen Hawking > S. Hawking*.

Ko naredimo okrajšavo iz dveh ali več besed, ne smemo pozabiti na vmesni presledek, npr. *navedeno mesto > nav. m., tako imenovani > t. i., James Clerc Maxwell > J. C. Maxwell*. Pri tem je nekaj izjem, in sicer: *npr., itd., itn., ipd., idr., tj.* in *mdr*. Te okrajšave imajo samo to obliko.

Zadnje, na kar moramo biti pozorni, je vezaj: če delamo okrajšavo iz besede, ki se piše z vezajem, tega tudi v okrajšavi ohranimo, npr. *slovensko-nemški > slo.-nem., črno-bel > č.-b., André-Marie Ampère > A.-M. Ampère*.

V besedilu, ki ga pišete dalj časa, ali besedilu, ki ga piše več oseb, na koncu pri okrajšavah ne pozabite preveriti njihove doslednosti in enotnosti.

Torej:

Napačno	**Pravilno**
S.Hawking	S. Hawking
t.i.	t. i.
t. j.	tj.
n. pr.	npr.
č.b. < črno-bel	č.-b.

5.1.2.2 Simboli

Simboli nimajo pik in se pišejo s presledkom za količino, npr. *15 s, 15 m^2, 15 ℃*. Izgovarjamo jih razvezano.

Pisanje simbolov mnogih merskih enot je urejeno s smernicami, ki veljajo povsod po svetu. V smernicah za pisanje fizikalni enot je npr. določeno (Mednarodni sistem enot, b. d.):

> Vrednost količine se zapiše kot število, ki mu sledi presledek /.../ in simbol enote; npr. 2,21 kg, /.../ 22 K. To pravilo izrecno vključuje znak za odstotek (%)$^{/.../}$ in simbol za stopinje temperature (°C).$^{/.../}$ Izjeme so simboli za ravninske kotne stopnje, minute in sekunde (°, ′ in ″), ki so postavljeni takoj za številko brez posrednega prostora.

Sicer pa obstajajo tudi simboli za denarne, matematične, statistične idr. enote. Npr.: + (seštevanje), ∩ (presek); £ (britanski funt), € (evro); σ (standardni odklon), M (mediana). Načeloma za vse velja, da se pišejo s presledkom, razen če je v stroki določeno drugače (kot je to recimo pri formulah v kemiji).

Ponovljeno v obliki napačno – pravilno to pomeni:

Napačno	**Pravilno**
15s	15 s
15m^2	15 m^2
15° C	15 °C
15%	15 %
σ=5,5	σ = 5,5
Velikost kota:	
15 ° 15 '	15° 15'

Znam. Razumem. Želim vedeti še več.

VAJA 1:

a) Okrajšajte.

oziroma
tako imenovani
stran
urednik
sodelavci
primerjajte
asistent doktor
izredna profesorica doktorica
magister tržnega komuniciranja
magistrica inženirka strojništva

_____ (v okrajšani obliki vpišite svoj naziv ob koncu študija)

b) Kaj manjka v naslednjih okrajšavah?

k.o. < katastrska občina
p.p. < poštni predal
d.o.o. < družba z omejeno odgovornostjo

Odgovor: _____

c) Ali je za okrajšavo na koncu povednega stavka potrebna še posebna pika, ki zaključuje poved?

Npr.: *Potencialni kupec že v elektronskem sporočilu posreduje datum potovanja, želje, število oseb ipd.*

Odgovor: _____

č) In še simboli: pripišite jih k naslednjim merskim enotam. Ne pozabite, da simboli nimajo ... (česa že?).

kilogram – _____ sekunda – _____ amper – _____ kandela – _____ mol – _____

d) Kaj manjka v naslednjih zapisih?

nosilnost je 7500kg

naprava to razdaljo opravi v 32s

izgube so večje od 75Ω

cena brez popusta znaša 110,30€

enota ima 32kB spomina

43% anketiranih se je z odgovorom strinjalo

Odgovor: _____

5.1.2.3 Kratice

Kratice so besede, ki jih največkrat v celoti pišemo z velikimi tiskanimi črkami, njihov del pa so lahko še številke, vezaj, pika, poševnica, morda katero drugo ločilo in simboli. Med kratice sodijo tako lastna imena kot občne besede, po nastanku so domače ali prevzete, po rabi pa splošno znane ali narejene samo za določeno besedilo.

a) Lastnoimenske kratice:

OZN < Organizacija združenih narodov, *UKC* < Univerzitetni klinični center, *EU* < Evropska unija, *ESČP* < Evropsko sodišče za človekove pravice, *GURS* < Geodetska uprava Republike Slovenije, *MOK* < Mednarodni olimpijski komite, *SOVA* < Slovenska obveščevalno-varnostna agencija, *NATO* < North Atlantic Treaty Organization, *BoE* < Bank of England, *ZDoh-2* < Zakon o dohodnini, *ZGD-1* < Zakon o gospodarskih družbah, *COBISS+* < Co-operative Online Bibliographic System and Services of Slovenia, **cf.* < conferatur, *ChatGPT* < Chat Generative Pre-trained Transformer

b) Občnoimenske kratice:

BDP < bruto domači proizvod, *DSP* < dodatna strokovna pomoč, *Z&P* < združitev in prevzem, *EMŠO* < enotna matična številka občana, *RAM* < Random Access Memory, *LGBTQ+ < Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer or Questioning, and more, .jpg* < Joint Photographic Experts Group, *COVID-19* < Coronavirus Disease 2019

Kratice izgovarjamo na dva načina:

a) črkovalno, npr. *OZN* = [ózeèn] / [ózənà], *UKC* = [úkacé], *BDP* = [bédepé] / [bədəpà],

b) nečrkovalno, torej kot vse druge besede, npr. *GURS* = [gúrs], MOK = [mók], *SOVA* = [sôva], *EMŠO* = [émšo].

Vse kratice so samostalniki. Njihovo sklanjanje ni tako težavno, kot se zdi, tako da zelo verjetno ne boste zgrešili, če boste končnico dodali po jezikovnem občutku. Sicer pa sklanjanje sledi temu, kako kratice izgovarjamo in kako se končajo.

1. Kratice, ki jih izgovarjamo **črkovalno** in se končajo na **soglasnik, naglašene samoglasnike ali nenaglašeni *-e, -i* in *-u***, sklanjamo:

a) tako da jim glasovno končnico (lahko tudi podaljšavo osnove) dodamo za vezajem in napisano z malimi črkami:

OZN	> brez *OZN-a*	ALI:	brez *OZN-ja*
UKC	> brez *UKC-ja*		
BDP	> brez *BDP-ja*		

b) tako da imajo ves čas ničto končnico, kar pomeni, da se sklanjajo po III. sklanjatvi:

OZN	> brez *OZN*
UKC	> brez *UKC*
BDP	> brez *BDP*

Po III. sklanjatvi se sklanjajo predvsem zelo dolge ali zapletene črkovalne kratice, kakršna je *ZFPPIPP*, nastala iz naslova *Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o finančnem poslovanju, postopkih zaradi insolventnosti in prisilnem prenehanju*.

Med kraticami v tej skupini so tudi kratice, ki imajo v jedru podstave samostalnik ženskega ali srednjega spola. Če se tega zavedamo, potem je tudi to lahko razlog za sklanjanje po III. sklanjatvi (v tem primeru III. ženski oz. III. srednji sklanjatvi).

EU	> brez *EU-ja*	ALI:	brez *EU* (jedro podstave: *unija*, ž. spol)
ESČP	> brez *ESČP-ja*	ALI:	brez *ESČP* (jedro podstave: *sodišče*, sr. spol)

Mimogrede: z ničto končnico sklanjamo tudi vse formule, npr. H_2O, brez H_2O.

2. Kratice, ki jih izgovarjamo **<u>nečrkovalno</u>**

a) ... in se končajo **na soglasnik**, sklanjamo tako, kot smo zapisali že za kratice v zgornji a-skupini:

GURS > brez *GURS-a*
MOK > brez *MOK-a*

b) ... in se končajo **na nenaglašeni -*a* ali -*o***, sklanjamo tako, da kot končnico razumemo zadnji glas oz. zadnjo črko *-A*, *-O*. Ta se pri sklanjanju ustrezno spreminja in ostaja velika, če je tako napisan tudi preostali del kratice:

SOVA > brez *SOVE*
EMŠO > brez *EMŠA*

Kratice iz obeh teh dveh skupin lahko preidejo v navadni, nekratični zapis, pri sklanjanju pa potem ni posebnosti.

Gurs > brez *Gursa*
Mok > brez *Moka*
Sova > brez *Sove*
emšo > brez *emša*

Strnjeno prikazano je torej napačno in pravilno sklanjanje kratic naslednje:

	Napačno	**Pravilno**		
OZN:	brez OZNa	OZN-a	OZN-ja	OZN
UKC:	brez UKCja		UKC-ja	UKC
GURS/Gurs:	brez GURSa, Gurs-a	GURS-a	Gursa	
SOVA/Sova:	brez SOVA-e, Sov-e	SOVE	Sove	
EMŠO/emšo:	brez EMŠ-a, emšo-a	EMŠA	emša	

Ker boste tu in tam naleteli na kratico, ki se konča s številko, ločilom ali simbolom, na kratico, ki je pol nečrkovalna in pol črkovalna, ali kratico iz kakšne tretje kombinacije, povejmo, da pri njihovem sklanjaju zgolj v čim večji meri upoštevamo zgornja pravila. Npr.:

1. črkovalni izgovor

**cf.* > brez **cf.-ja* ALI: brez **cf.-a* ALI: brez **cf.*
B&B > brez *B&B-ja* ALI: brez *B&B*
LGBTQ+ > brez *LGBTQ+*

2. pol nečrkovalni in pol črkovalni izgovor

DALL·E2 > brez *DALL·E2*

OpenAI > brez *OpenAI-ja* ALI: brez *OpenAI*

3. nečrkovalni izgovor

COBISS+/Cobiss+ > brez *COBISS-a+* ALI: brez *Cobissa+*

COVID-19/covid-19 > brez *COVID-a-19* ALI: brez *covida-19*

Znam. Razumem. Želim vedeti še več.

VAJA 1: Pripišite rodilnik ednine.

Če ima kratica možnost sklanjanja po dveh sklanjatvah (I. in III.), pripišite rodilnik za obe, a tako, da bo na prvem mestu tista, ki se vam zdi bolj pogosta. Pri kraticah, ki bi jih lahko pisali tudi kot običajne besede (nekratično), dodajte v rodilniku še ta zapis, pri čemer pazite na začetnico.

BLD < bilateralni deficit _____

CSD < center za socialno delo _____

ZNVP-1 < Zakon o nematerialnih vrednostnih papirjih _____

ZPOmK-1 < Zakon o preprečevanju omejevanja konkurence _____

SVON < Sektor za vključevanje in odpravo napak _____

EGS < Evropska gospodarska skupnost _____

SV < Slovenska vojska _____

FS < Fakulteta za strojništvo _____

TEŠ < Termoelektrarna Šoštanj _____

AJPES < Agencija RS za javnopravne evidence in storitve _____

ICRA < Idrijsko-cerkljanska razvojna agencija _____

LUA < Ljudska univerza Ajdovščina _____

FVC < Financial Vehicle Corporations _____

OPH < Optimal Policy Horizon _____

ITIL < Information Technology Infrastructure Library _____

COSPAR < Committee on Space Research _____

SISCO < Commercial & Industrial Security Corporation _____

VAJA 2: Množinske kratice

Katera je najbolj znana kratica, ki ima v podstavi v jedru množinski samostalnik? – *ZDA*, seveda.

Kratica *ZDA* se sklanja po III. sklanjatvi, ohranja pa množino in spol podstave, kar se najlepše vidi v povedku, npr. *ZDA so /.../ v času predsednikovanja Baracka Obame ratificirale Pariški podnebni sporazum*, in v levem pridevniškem prilastku, npr. *zato je potrebna pomoč mednarodnih sil, v katerih sodelujejo tudi demokratične ZDA.*

Naloga: Dopišite povedek in prilastek v pravilni obliki.

OPP < osebe s posebnimi potrebami

OPP _____ (*biti*, preteklik) prej _____ (obravnavan) v bolnišnicah.

MKO < mešani komunalni odpadki

Na ta način _____ (*zbran*) MKO nato prepeljejo v zbirni center.

SRS < Slovenski računovodski standardi

_____ (*posodobljen*) SRS _____ (*določati*, sedanjik), da je stroškovno mesto odgovornosti tisto, ki /.../.

VAJA 3: Tvorjenke iz kratic

Zapis tvorjenk iz kratic sledi pravilom za sklanjanje, le da namesto končnic na konec besede in pa pred besedo dodajamo besedotvorne morfeme.

OZN-ov

anti-HCV

Pri kraticah, ki jih izgovarjamo nečrkovalno, je najbolje, da tvorjenko izpeljemo iz njihovega navadnega zapisa.

GURS/Gurs	>	Gursov
SOVA/Sova	>	Sovin
EMŠO/emšo	>	emšoizem

Naloga: Napišite nekaj tvorjenk iz kratic po lastnem poznavanju.